

ז. בעניין סוכה הראויה לשבעה

א

שנינו במשנה פ"ב דסוכה (דף כב ע"ב):

העושה סוכתו בראש העגלה או בראש הספינה כשרה ועולין לה ביום טוב בראש האילן או על גבי גמל כשרה ואין עולין לה ביום טוב.

וכתב רש"י: "כשרה לחולו של מועד, ואף ביום טוב אם עבר ועלה לה יצא ידי חובתו". ובגמרא שם (דף כג ע"א):

מתניתין מני, רבי מאיר היא, דתניא העושה סוכתו על גבי בהמה, רבי מאיר מכשיר ורבי יהודה פוסל. מאי טעמא דר' יהודה, אמר קרא: 'חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים' סוכה הראויה לשבעה שמה סוכה, סוכה שאינה ראויה לשבעה לא שמה סוכה. ורבי מאיר הא נמי מדאורייתא מחזא חזיא, ורבנן הוא דגזרו בה.

רש"י (ד"ה הראויה לשבעה) מבאר את שיטת ר' יהודה: "והשתא דגזור רבנן אין עולין לה, נמצאת שאינה ראויה ליום ראשון".

ובחידושי הריטב"א כתב:

מאי טעמא דר' יהודה אמר קרא חג הסוכות וכו', וזו אינה לד' ימים רצופין, שהשבת בא לעולם בתוך שבעה, ובהמה אינה ראויה לשבת, ודמיא כמו שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה. ור"מ נמי הא מדאורייתא חזיא, ורבנן הוא דגזרו בה בבהמה. ובודאי דלר' יהודה נמי איסורא דבהמה דרבנן הוא, אלא שהוא סובר שכך דין תורה, לפסול כל סוכה שאינה ראויה לשבעה מאיזה צד וענין שיהיה, והרי היא פסולה מן התורה.

וכן כתב הרא"ה שם.

והנה המתבאר מתוך הגמרא כאן דבא דבעינן סוכה הראויה לכל שבעה אין מחלוקת, והמחלוקת היא רק האם איסור מצד גזירת חכמים מחשיב את הסוכה כאינה ראויה לכל שבעה מהתורה. לפי זה יש צורך בסוכה הראויה לשבעה, לא מיבעיא לר"י אבן גיאת שפסק בשם רבוואתא כר' יהודה בהתאם לכלל של "ר"מ ור"י הלכה כר"י", אלא אפילו לר"י, לרא"ש, לרמב"ם ולטור, שפסקו כסתם משנה דסוכה בראש אילן או על הגמל כשרה, בעינן סוכה הראויה לכל שבעה, אלא שסוכה שמדאורייתא עולין לה ביום טוב נחשבת ראויה לכל שבעה.

אולם שער המלך (הלכות לולב פרק ח', ה"א) רוצה לומר, דאלה הפוסקים כסתם משנה אינם פוסקים כך מטעמו של ר"מ, אלא משום שמצינו מחלוקת בין רבי אליעזר ורבנן (דף כז ע"ב) אם עושים סוכה בחול המועד. לרבי אליעזר אין עושים סוכה בחול המועד, והגמרא אומרת דטעמא משום ד"אמר קרא: 'חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים' עשה סוכה הראויה לשבעה. ורבנן, הכי קאמר רחמנא עשה סוכה בחג". ומאחר שאנו פוסקים כרבנן דעושים סוכה בחול המועד, והרי הגמרא (דף ט ע"א) תולה את מחלוקת בית שמאי ובית הלל בעניין סוכה ישנה במחלוקת ר"א ורבנן, ובית הלל כרבנן ובית שמאי כר"א, על כורחנו דלא סבירא לנו הדרשה של ר"י דבעינן סוכה הראויה לשבעה. והא דלא מוקי בגמרא פלוגתא דר"מ ור"י בהכי, משום שאם כן היו צריכים למינקט פלוגתייהו נמי בעושה סוכתו בחול המועד, ומדנקטו פלוגתייהו בסוכה על גבי בהמה על כורחנו דבעשיית סוכה בחול המועד לא נחלקו

הפרש אפילו כמלוא נימה ביניהם". ואם לגבי עבודה זרה של גוי, שרק מדרבנן עומדת לשריפה, סבירא ליה לטור דמדאורייתא פסול משום כתותי מיכתת שיעוריה, אם כן גם כאן היה צריך הטור לפסוק דסוכה על גבי גמל פסולה כר"י.

ב

ונראה שיש מקום להבדיל ביניהם, אלא שהדבר תלוי באופן בו מפרשים הא דבעינן סוכה ראויה לכל שבעה. אפשר לומר שהכוונה לסוכה שראוי לישב בה, דהיינו לדור בה, ושאינה ראויה לכל שבעה היינו שאינה ראויה לדירה. וכן משמע מלשון הרא"ה והריטב"א, המשווים סוכה שאינה ראויה לשבעה לסוכה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצוייה. אך אפשר גם לומר, שסוכה הראויה לשבעה, הכוונה היא סוכה שאפשר לקיים בה מצוות סוכה.

אם נאמר כאופן הראשון, אז באמת אין הפרש בין דין לולב של גוי לסוכה על גבי בהמה, שבשניהם עלינו להתחשב במציאות בפועל. עבודה זרה של גוי בפועל אין לה ביטול מדרבנן, ולמעשה עומדת לשריפה, ואם כן כתותי מיכתת שיעוריה. וכן חלה של מעשר שני, אף על פי שמחיצות קולטות רק מדרבנן, מכל מקום למעשה אין לה פדייה ואינה נחשבת כנאכלת בכל המושבות, כמבואר בתוספות בפסחים (דף לח ע"א) הנידון בשער המלך. אתרוג של תרומה טמאה, אף על פי שתרומת פירות מדרבנן, מכל מקום מכיוון שלמעשה אסור האתרוג באכילה מדרבנן, אינו בגדר "ולקחתם לכם משלכם". ובאופן דומה, סוכה שאינה ראויה לדירה מכוח גזירת חכמים שאין לעלות לה בשבת וביום טוב, וגם אם יעלה

דאין עושין. המחלוקת שלהם, אם כן, היא רק במקרה שמדאורייתא חזיא אלא שמדרבנן לא חזיא. ובמחלוקת זו, שהיא מחלוקת עקרונית שיש לה השלכות גם במקומות אחרים, אם אינו ראוי מדרבנן נחשב אינו ראוי מדאורייתא, אפשר לומר שחוזרים לכלל של "ר"מ ור"י הלכה כר"י".

מה שהביא את שער המלך להסביר כך את דברי הפוסקים, היא הסתירה שמצא בדברי הטור. והיינו דמהטור בורה דעה (סימן קמ"ו) משמע דסבירא ליה כדעת הסמ"ג, דעבודה זרה של גוי שבאה ליד ישראל וזכה בה, מדאורייתא יש לה ביטול ורק מדרבנן אין לה ביטול, גזירה משום עבודה זרה של ישראל עצמו. ואף על פי כן, בטור אורח חיים (סימן תרמ"ט) כתב, שבד' מינים של עבודה זרה של גוי ניתן לצאת רק מיום שני ואילך, אבל לא ביום טוב ראשון, משום שאם מתכוון לזכות בהם שוב אין להם ביטול ועומדים לשריפה, ואם כן כתותי מיכתת שיעוריהו. ואף על פי שמדאורייתא יש להם ביטול, צריך לומר שהואיל ומדרבנן אין להם ביטול, נחשבים כתותי מיכתת שיעוריה מדאורייתא. ואם כן, איך פסק הטור לגבי סוכה על גבי בהמה כר"מ דהואיל ומדאורייתא מחזי חזיא נחשבת הסוכה כראויה לכל שבעה?

על כורחנו צריך לומר, דהטור פסק כסתם משנה משום דסבירא לן כרבנן דרבי אליעזר דעושים סוכה בחולו של מועד, וממילא להלכה אין צורך בסוכה ראויה לשבעה. שער המלך כתב בעצמו על חידוש זה: "ומיהו אכתי אין זה נוח לי כל כך והדבר צריך תלמוד", משום שלדעתו סוכה על גבי ראש גמל שאינה ראויה לעלות בה מכוח גזירת חז"ל, "הרי זה דומה ממש להא דעבודה זרה של גוי, ואיני רואה שום

איסור גופו לאיסור מחמת זמן כמו שבת ויום טוב. ועל פי זה אפשר לומר דמה שכתב רש"י בפסחים דגם באיסור דרבנן אמרינן מצוה הבאה בעבירה, אפשר לומר דזה באיסור גופו כמו טבל מעשר ירק ודמאי, אבל לא באיסור שנובע מחמת שבת כמו אצלינו לגבי האיסור לעלות באילן ביום טוב.¹ לכן אין זה נחשב מצווה הבאה בעבירה, משום שעבר רק על איסור דרבנן. ועיין רש"י (פסחים דף לה ע"ב ד"ה טבול), דבמצוה הבאה בעבירה דרבנן יוצא בדיעבד. מה שאין כן אילו האיסור לעלות היה מדאורייתא, שהיתה זו מצוה הבאה בעבירה, ולא היה יוצא בה ידי חובתו.

דוגמה לכך אנו מוצאים בהדס שענביו היו מרובות מעליו, דפסול אלא אם כן מיעטן, ואין ממעטין ביום טוב, ואף על פי כן כתבו התוספות (דף לב ע"א סוף ד"ה באשירה). דלא נחשב דחוי מעיקרא: "דשאני התם בידו לתקן, דנהי דאסור למעט, מ"מ בידו למעט...". אך יותר מזה מצינו לעניין 'חזיא ליה', דאינו

בעמוד וצא קאי, סוכה כזאת נחשבת לסוכה שאינה ראויה לדירה.

אבל אם נאמר שסוכה הראויה לשבעה היא סוכה שאפשר לקיים בה מצוות ישיבת סוכה כל שבעה, אפשר לומר דהכוונה לסוכה שמבחינת כשרותה והמבנה שלה אפשר לצאת בה ידי מצוות סוכה כל שבעה, ואין הכוונה לסוכה שעומדים לקיים בה מצוות ישיבת סוכה. ולפי זה סוכה על גבי בהמה כשרה, מאחר ואם ירצה לעלות אליה בשבת וביום טוב על אף האיסור מדרבנן יקיים מצוות סוכה, כמו שמפורש ברש"י במשנה הנ"ל. אשר לשאלה למה לא נאמר דהמצוה לא מתקיימת בגלל מצוה הבאה בעבירה, ולכאורה צריך לומר דרש"י שכתב "ואף ביום טוב אם עבר ועלה לה יצא ידי חובתו" סבירא ליה דבעבירה דרבנן לא אמרינן דנחשב מצוה הבאה בעבירה. אך דבר זה צריך עיו שהרי רש"י כתב בפסחים (דף לה ע"ב ד"ה טבול מדרבנן): "ואפילו הכי מצוה הבאה בעבירה היא חשיב לה" וכן להלן (דף לט ע"א ד"ה ובדמאי) כתב רש"י: "אבל בטבל לא ואע"ג דמעשר ירק דרבנן הויה לה מצוה הבאה בעבירה". וכבר עמד על הסתירה בשו"ת תורת חסד (ריש סימן ל"א) ועי"ש דמבדיל בין איסור גופו לאיסור מחמת זמן. וזה על יסוד הגמרא (פסחים דף מח ע"א) דמשמע שם דברבנן יש מקום לחילוק זה, דאיתא שם "מכאן אמרו אין מביאים נסכים מן הטבל יכול לא יביאו מן המוקצה אמרת מה טבל מיוחד שאיסור גופו גרם לו אף כל שאיסור גופו גרם יצא מוקצה שאין אסור גופו גרם לו אלא איסור דבר אחר (רש"י: שבת) גרם לו ואי אמרת איסור מוקצה דאורייתא מה לי איסור גופו מה לי איסור דבר אחר". הרי שמדרבנן יש מקום להבדיל בין

1 עיין תשובות חדרות לרבי עקיבא איגר (מהדורת ירושלים תשל"ח, בחידושי הש"ס למסכת סוכה עמוד קב) דדן בשאלת מצוה הבאה בעבירה ביחס לדברי התוספות (סוכה דף כג ע"א, ד"ה סוכה הראויה לשבעה) שכתבו שמהאי טעמא היה פוסל בסוכה על גבי אילן. ודן שם דמאחר דפסקינן דאם עלה לאילן לא ירד, (על פי הגמרא בעירובין דף ק ע"א) ואם כן זה לא נחשב למצוה הבאה בעבירה ואם כן אפשר לומר דנחשב סוכה הראויה לשבעה באופן שעלה בערב יום טוב, ע"ש. ופלא שלא הזכיר את רש"י דמלשונו ברור דגם באופן שעלה ביום טוב לא נחשב מצוה הבאה בעבירה שהרי כתב (דף כב ע"ב ד"ה כשרה) וז"ל: "ואף ביום טוב אם עבר ועלה לה יצא ידי חובתו". ועיין שם גם בהערת המגיה על הא דלא ירד.

אלא תרגומה של המילה 'ראוי' לארמית, ואיתא בפסחים (דף פ ע"א): "קסבר עולא כולהו תשלומין דראשון נינהו, דחזי בראשון חזי ככולהו, וכל היכא דלא חזי בראשון לא חזי ככולהו". וכתבו שם התוספות (ד"ה אתה מדחהו): "ואם תאמר השתא כשמשלחהו בדרך רחוקה נמי מדחהו מחגיגתו, שאינו יכול לבא ביום טוב מחוץ לתחום, וכיון דלא חזי בראשון לא חזי בשני, ויש לומר דיכול לבא ולעשות ביום ראשון מן התורה, דתחומין דרבנן".

ועל פי זה אפשר לומר דהטור סבירא ליה, דטעמו של ר' מאיר דמתניתין כוותיה, במה שאומר "הא נמי מדאורייתא מחזי חזי ורבנן הוא דגזרו בה", הוא דבעינן ראויה לשבעה רק מבחינת כשרותה, ואכן כשרה היא כל שבעה, שאף על פי שגזרו חכמים לא לעלות, מכל מקום אם עבר ועלה יצא ידי חובתו, כמפורש ברש"י בפסחים הנ"ל. ולפי מה שהצענו, המחלוקת בין רבי מאיר ורבי יהודה היא בשאלה האם הא דבעינן סוכה ראויה לשבעה היינו מצד כשרותה או מצד היותה ראויה לדירה. רבי מאיר סובר שהגדרתה כראויה לשבעה תלויה בכשרותה כל שבעה, ורבי יהודה סובר שהגדרתה כראויה לשבעה תלויה בהיותה ראויה לדירה.

ג

אשר לסתירה לכאורה בין הסוגיה של העושה סוכתו בראש האילן (דף כג ע"א) ממנה משמע שבעצם יסוד זה דבעינן סוכה הראויה לשבעה אין מחלוקת, וכל המחלוקת בין רבי מאיר ורבי יהודה היא רק האם אינה ראויה מדרבנן נחשבת אינה ראויה מדאורייתא, ובין סוגית עושיין סוכה בחולו של מועד (דף כז ע"ב) ממנה משמע שרבנן חולקים על רבי אליעזר

הסובר שאין עושיין סוכה בחולו של מועד, "דאמר קרא 'חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים' עשה סוכה ראויה לשבעה", כבר העיר הפרי מגדים (סימן תרכ"ט סקי"ג) באשל אברהם דתרווייהו איתנהו, כלומר שבעצם אין סתירה בין הסוגיות. ונראה להסביר, דלכאורה דברי הגמרא בפרק ראשון בעניין סוכה ישנה (דף ט ע"א) צריכים ביאור. דאיתא שם: "אלא מאי טעמייהו דב"ש כתיב קרא אחרינא 'חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים' סוכה העשויה לשם חג בעינן. ובית הלל ההוא מיבעי ליה לעושיין סוכה בחולו של מועד". וצריך ביאור, מהיכי תיתי לאסור עשיית סוכה בחולו של מועד, דבעינן לימוד מיוחד לבית הלל דעושיין סוכה בחולו של מועד. מסברה חיצונה נראה דאדרבא, אם נרצה לומר דאין עושים סוכה בחולו של מועד, לכך אנו צריכים לימוד. ואכן (דף כז ע"ב) הגמרא מצריכה לרבי אליעזר לימוד מיוחד לאסור עשיית סוכה בחול המועד, והגמרא מבארת שרבנן דורשים: "'חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים', עשה סוכה בחג". ומן הסוגייה בדף ט ע"א משמע, דאין כוונתם לומר שאין לדרוש מהפסוק דבעינן סוכה ראויה לשבעה, אלא דיש כאן דרשה מיוחדת מפסוק זה דעושיין סוכה בחג, ועל כן לא נשאר לבית שמאי פסוק לדרוש דבעינן סוכה העשויה לשם חג.

ונראה דבהכרח צריך לומר, דדרשה זו הגלמדת מ"חג הסכת תעשה לך שבעת ימים" דבעינן סוכה הראויה לשבעה, מוסכמת גם לדעת חכמים, כמו שעולה ממחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה בסוגיה (דף כג ע"א). אלא שרבנן נלמד דבר נוסף מפסוק זה, והיינו שמהכתוב "חג הסכת תעשה לך" אנו למדים דעושיין סוכה בחג, והיינו בחולו של מועד. וכי

כן כאן כשהסוכה מצד עצמה ראויה, אלא שחכמים אסרו להשתמש בה בשבת. וראויה שהרי ר"א לומד מכאן דאין עושין סוכה בחול המועד, ושם ודאי אי אפשר לומר דסוכה שנעשית בחג דומה לסוכה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה. אולם לפירוש הנ"ל אתי שפיר: דאין הכי נמי אלמלא הלימוד שעושין סוכה בחול המועד, הייתי לומד דבעינן סוכה שאפשר לקיים בה מצות סוכה שבעה ימים, והייתי פוסל סוכה שנעשית בחג, כפי שסובר באמת ר' אליעזר. אבל אחרי שיש לימוד מיוחד דעושין סוכה בחול המועד, סבירא להו לריטב"א ולרא"ה דזה מלמד על אופי הלימוד של סוכה וראויה לשבעה, דאין הכוונה לסוכה שכשרה כל שבעה וראויה לקיים מצוות סוכה כל שבעה, אלא לסוכה שראויה לדירה שבעה ימים רצופין, ואם אינה ראויה לדירה שבעה ימים רצופים למעשה בגלל גזירת חז"ל, סבירא ליה לרבי יהודה שסוכה זו דומה לסוכה שאינה ראויה לדירה מחמת רוח מצויה שתפיל אותה.

לפי זה, הריטב"א והרא"ה אינם סוברים כפי שביארנו בדעת הטור, דהא דבעינן לרבי מאיר סוכה הראויה לשבעה היינו ראויה מצד כשרותה. לדעתם גם רבי מאיר סובר דסוכה הראויה לשבעה היינו ראויה לדירה, והמחלוקת היא האם כשמדאורייתא הסוכה ראויה לדירה כל שבעה רצופין, אלא שמגזירת חז"ל אינה ראויה, האם אז נחשבת אינה ראויה מדאורייתא. רבי יהודה סובר דאכן מאחר ובפועל אי אפשר לדור בה בשבת נחשבת אינה ראויה, ורבי מאיר סובר דהואיל ומדאורייתא ראויה לדור בה נחשבת הסוכה ראויה לשבעה.

ד

והנה כאשר לשאלה אם הא דבעינן סוכה

תימא איך אפשר לדרוש מפסוק זה את שתי הדרשות, יש לומר, על פי הריטב"א (דף כז ע"ב), דכתב שם:

תמיהה מלתא, דהא בפ"ק אמרינן דב"ש אית להו הא דרבי אליעזר שאין עושין סוכה בחג, ואם כן מהאי קרא נפקא להו, ואנן אשכחן דמפקי ליה לדרשה אחריתי למימרא דבעי סוכה לשם חג, כדאיתא בפ"ק. וי"ל דלב"ש תרתי שמעת מינה, דמ'חג הסוכות' דרשי סוכה לשם חג, ומ'שבעת ימים' דרשי סוכה לשבעה ("ד"ה מ"ט).

ועל פי זה גם לבית הלל נאמר דתרתיה שמעת מינה: מ"שבעת ימים" דרשי דבעינן סוכה הראויה לשבעה, ומ"חג הסוכה תעשה" דרשי דעושין סוכה בחולו של מועד. יוצא לפי זה שגם על פי הסוגייה בדף כז ע"ב, בעצם היסוד דבעינן סוכה הראויה לשבעה אין מחלוקת, אלא שנחלקו אם ניתן להסיק מיסוד זה דאין עושין סוכה בחול המועד.

ועל פי זה מובנים דברי הרא"ה והריטב"א (דף כג ע"א). הגמרא שם אומרת: "העושה סוכתו על גבי בהמה ר"מ מכשיר ור' יהודה פוסל. מאי טעמא דרבי יהודה, אמר קרא 'חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים', סוכה הראויה לשבעה שמה סוכה, סוכה שאינה ראויה לשבעה לא שמה סוכה". וכתב על כך הריטב"א (שהובא לעיל): "וזה אינה לז' ימים רצופים, שהשבת בא לעולם בתוך שבעה, ובהמה אינה ראויה לשבת, ודמיא כמו שאינה יכול לעמוד ברוח מצויה". וכן כתב שם הרא"ה בחידושיו. ולכאורה צריך עיון מהי ההשוואה לסוכה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה, הרי שם הסוכה מצד עצמה אינה ראויה לדירה, דעוד מעט תבוא רוח מצויה ותפיל אותה, מה שאין

הסוכה חמתה מרובה מצלתה, פסולות אף קודם שיתיבשו".

והנה דינו של הר"ן מביאו הרמ"א בשמו בשו"ע (סימן תרכ"ט סי"ב) וז"ל: "וכל מה שדרכו לייבש תוך שבעה, מיד דיינינן ליה כאלו הוא יבש (ר"ן פ"ק דסוכה)". וכתב הלבוש שם: "והוא הדין כל דבר שדרכו ליבש בתוך שבעה עד שתהא חמתו מרובה מצילתו, אף מעכשיו הוא פסול, דגזרו בו חכמים שלא יבוא לידי ביטול מצות סוכה, שמא לא יוכל לעשות אחרת תוך החג, ויבטל מצוות סוכה". הפרי מגדים (אשל אברהם ס"ק י"ג) מביא את הלבוש, וכותב שמלשון הרמב"ם והטור משמע שדבר שדרכו להתייבש פסול מן התורה ולא מדרבנן, וגם מהגמרא (דף כג ע"א) משמע שלכולי עלמא צריכים סוכה הראויה לכל שבעה. אולם בסופו של דבר מסיק הפרי מגדים: "ואם כן, כל שדרכו לייבש תוך שבעה ולנפול אין ראוי במין זה לשבעה, אבל דרכו ליבש ויהיה חמתו מרובה, בזה יש לומר מדרבנן ויש לומר דכשר לכתחילה בזה, וכמשמעות הב"ח ומ"א, וצריך עיון בכל זה".

לכאורה תמוה החילוק בין העומד להתייבש וליפול, שפסול מן התורה, לעומד להתייבש ולהיות חמתה מרובה מצילתה, שאינו פסול אלא מדרבנן, או אפשר שאפילו לכתחילה כשר. וצריכים אנו לומר, שהלבוש סבירא ליה שראוי לשבעה הכונה דבעינן ראוי לדירה, ועל כן אם הסכך יפול לגמרי מחמת התייבשות ושוב לא יהיה ראוי לדירה כלל פסול מן התורה, אבל אם הסכך יישאר אלא שיצטמק ויהיה חמתה מרובה מצילתה, בזה לא שייך לפסול מטעם שאינו ראוי, דסגי שראוי לדירה אף על פי שאינו ראוי לקיום המצווה. ובביכורי יעקב

ראויה לשבעה הכוונה לראויה לדור בה או לראויה לקיים בה מצות ישיבת סוכה, נראה שהנפקא מינה תהיה בסכך שמחמת החמה עומד להתייבש ותהיה חמת הסוכה מרובה מצילתה. אם נאמר דבעינן סוכה שראויה לקיים בה מצוות סוכה, הרי זו פסולה מעתה דאינה ראויה לכל שבעה. אבל אם נאמר דבעינן סוכה הראויה לדירה, לאפוקי סוכה שאינה ראויה לדירה, אם כן סוכה שעומדת להיות חמתה מרובה מצילתה עדיין ראויה לדירה, ואף על פי שאינו יוצא בה ידי חובת סוכה. סוף סוף סוכה כזו אינה דומה לסוכה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצוייה, שהרא"ה והריטב"א משווים אליה סוכה על גבי בהמה אליבא דרבי יהודה. ואם כנים דברינו, יהיה בהם הסבר למחלוקת הראשונים, האם סוכה שעומדת להיות חמתה מרובה מצילתה פסולה מצד סוכה שאינה ראויה, או שפסולה רק מדרבנן.

בגמרא (דף יג ע"ב) איתא: "א"ר אבא אמר שמואל: ירקות שאמרו חכמים אדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח, מביאין את הטומאה, ואין חוצצין בפני הטומאה, ופוסלין בסוכה משום אויר. מאי טעמא כיון דלכי יבשי פרכי ונפלי, כמאן דליתנהו דמי". ומסיק מכאן הר"ן: "ומינה, דכל דבר העשוי להתיבש בתוך שבעה עד שתהא חמתו מרובה מצלתו, אף מעכשיו הוא פסול" (דף ז ע"א באלפס, ד"ה גרסי). מפשטות לשונו משמע דפסול מטעם שאינו ראוי לכל שבעה, ואם כן פסול הוא מדאורייתא. וכך כתב גם המאירי (ד"ה ירקות): "וכן לענין סוכה כל שסיכך בירקות חוץ מארבעה אלו נידון כאויר לפסול בשלשה, שכל שידוע בו שמתבש בתוך שבעה, ולכשיתיבש יהא שם אויר בשיעור לפסול בשלשה או שתהא

מעמיד את כשרות הסוכה מלכתחילה. לפי זה, הא דבעינן סוכה הראויה לשבעה היינו סוכה שאפשר לקיים בה מצוות סוכה כל שבעה.

אולם עיין בהגהות מיימוניות (פ"ה מהלכות סוכה אות ר'), מה שכתב בשם הראב"ה בביאור שיטת ר"ת: "וכן פסק ר"ת דפירש פירס עליה סדין מפני החמה", ובכך צילתה מרובה מחמתה, או תחתיה פירס הסדין מפני הנשר, שלא ינשרו עליו, ובכך תהא חמתה מרובה מצילתה בלא סעד הסדין. אף על פי שעתה צילתה מרובה בלא סעד הסדין פסולה, דכשינשרו לא מסיק אדעתיה ופסולה עתה מיד". הרי דסבירא ליה, דכל הפסול אינו אלא מדרבנן שמא לא יסיק אדעתיה, ולכאורה תיפוק ליה דאין כאן סוכה ראויה לשבעה. ודוחק לומר דהראב"ה לא סבירא ליה דבעינן סוכה ראויה לשבעה, כמהלכו של שער המלך הנ"ל. על כורחנו צריך לומר, דסוכה הראויה לשבעה היינו סוכה הראויה לדירה כל שבעה, וכל עוד הסכך קיים אלא שחמתו מרובה מצילתו נחשב ראוי לדירה.

וכן נראה דעת היראים, שמפרש את המשנה כר"ת וכותב: "ודבר זה אין לגזור אלא בשפירש מן הנשר וכו'". והנה ממה שכתב "אין לגזור" משמע דמדובר על גזירה דרבנן. אך ראייה זאת אפשר לדחות, דאפשר לומר ששמכיוון שהסביר שם שהסוכה פסולה משום שדבר המקבל טומאה מחזיר את העלים התלושים, והיינו שאסור מדין מעמיד, אפשר דסבירא ליה דכל דין מעמיד אינו אלא דרבנן, אבל מדין תורה אין לפסול, מאחר ולבסוף הסכך לא יתייבש ולא תהיה חמת הסוכה מרובה.

בכל אופן, דברי הראב"ה המובאים בהגהות

שם תמה על הפרי מגדים, הרי דינו של הרמ"א מבוסס על הר"ן, והר"ן כותב בפירוש דאם יתייבש עד שיהיה חמתה מרובה מצילתה גם כן פסול. כנראה שהפרי מגדים הבין בר"ן שפסול רק מדרבנן, ולהלן נדון בכך.

ה

והנה במשנה (דף י ע"א) תנן: "פירס עליה סדין מפני החמה או תחתיה מפני הנשר, או שפירס על גבי הקינוף פסולה". ועיין שם בתוספות ד"ה פירס המבארים בשם ר"ת, ד"מפני החמה" הכוונה שמייבשת את הסכך ומתוך כך היתה נעשית חמת הסוכה מרובה. וכן "תחתיה מפני הנשר" הכוונה שאם היו העלים נושרין היתה חמתה מרובה, והסדין מונען מליפול. וכיון שהסדין גורם שעל ידו צילתה מרובה מחמתה, פסול. ועיין בספר הישר (סימן שס"ד) שכתב: "והכי תפרש המשנה, פרס עליה סדין מפני החמה, ובכך מתקיים צילתה מרובה מחמתה, שלא תמעטנו חמה, או תחתיה פרס סדין כדי שלא ינשרו עליו ותהי חמתה מרובה מצילתה ולולי סדין שמעמיד העלין, פסול מעתה דדבר המקבל טומאה מעמיד. וכן צריך לפרש גמרת משנה זו: 'לא שנו אלא מפני הנשר', דדבר המקבל טומאה מעמיד הצל של סכך כשר, 'אבל לנאותה כשרה'".

ולכאורה צריך ביאור, מדוע פסולה הסוכה מן הרגע הראשון הרי עדיין אין בחמה כדי לייבשה עד שתהא חמתה מרובה, ורק במשך הזמן תגיע הסוכה למצב שלולא הסדין היה הסכך מתייבש עד כדי חמתה מרובה מצילתה. על כורחנו שסכך העומד להתייבש תוך שבעה עד כדי חמתה מרובה מצילתה, כבר מעכשיו הוא פסול. ומה שמונע את הפסול הוא הסדין שמונע את ההתייבשות. יוצא שהסדין

הריטב"א שם (ד"ה אמר שמואל): "אמר שמואל: ירקות שאמרו חכמים אדם יוצא בהם ידי חובתו בפסח אין חוצצין בפני הטומאה - אף על גב דבטלינהו התם לגמרי, ואף על גב דבעודן לחין חזו לחוץ בפני הטומאה, גזרו רבנן השתא, דלכי יבשי מיפרכי וכמאן דליתנהו דמו. ומהאי טעמא אמור רבנן שיהו פוסלין בסוכה משום אויר, שהוא פוסל בשלשה אפילו בסוכה גדולה, ולא כאוכלין דעלמא שפוסלין בארבעה, דגזור בהו מהשתא, משום דלכי יבשו הוו כמאן דליתנהו. וכן פירש"י ז"ל, וגריס: 'ומביאין את הטומאה'. ואית דמפרשי לפום נוסחי דגרסינן 'אין מביאין', דכלהו מדינא נינהו ולא מדרבנן, דכיון דלאו בני קיומא נינהו לשבעת ימים מהשתא חשיבי כמאן דליתנהו. והראשון יותר נכון". והנה לכאורה צריך עיון מדוע לא נפסול את הסוכה מן התורה מדין סוכה שאינה ראויה לכל שבעה?

והנה הרש"ש בדף כ"ג. הוכיח דבדפנות לא בעינן ראויה לשבעה, מהא דאיתא שם בגמרא בענין עשאה לבהמה דופן לסוכה, דלפי אביי רבי מאיר פוסל שמא תמות. הגמרא בהמשך מפרשת דמיירי במתוחה בחבלים מלמעלה, דאחרת יש חשש שתרכוץ. שואלת הגמרא, אם כן מה החשש שמא תמות, הרי המחיצה לא תבטל, דהרי היא מתוחה בחבלים מלמעלה. ומתרתת הגמרא - "זמנין דמוקים בפחות משלשה סמוך לסכך, וכיון דמייתא כוצא, ולא אדעתיה". לכאורה גם אם כן אדעתיה ונותן לבו לתקנה, הרי הסוכה פסולה משום שאינה ראויה לכל שבעה. אלא משמע שבדפנות לא בעינן ראויה לכל שבעה.

לפי זה היה מקום לתרץ הקושייה הנ"ל ולומר, שבמסכת בירקות הפסול הוא בדפנות.

מיימוניות מהווים מקור לדברי הלבוש הנ"ל, שדבר שדרכו להתייבש פסול רק מדרבנן, שמא לא יוכל לעשות סוכה אחרת תוך החג ויבטל מצוות סוכה.

ן

והנה בגמרא (דף יג ע"ב) איתא: "א"ר אבא אמר שמואל ירקות שאמרו חכמים אדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח, מביאין את הטומאה, ואין חוצצין בפני הטומאה, ופוסלין בסוכה משום אויר. מאי טעמא כיון דלכי יבשי פרכי ונפלי, כמאן דליתנהו דמי". ומפרש רש"י שם: "ירקות שאמרו חכמים בפסח שאדם יוצא בהן ידי מרור, חזרת ועולשין ושאר חברותיהן, דקות הם... הלכך אין חוצצין בפני הטומאה אם סיכך בהן גג, ומדרבנן הוא דגזור עליהו שלא יסמכו עליהן לחוץ בפני הטומאה, דלמא סמכי עליהו לכי יבשי נמי. מיהו בעודן לחין חוצצין מדאורייתא, משום דלא מקבלי טומאה, דלאו מאכל אדם נינהו (דאי מקבלי טומאה, לא חייצי בפני הטומאה). ולכי יבשי אין חוצצין חציצתן חציצה כדמפרש - דמפרכי ונפלי. ומביאין את הטומאה - בעודן לחין, וכל כמה דלא יבשי אהל הוא מדאורייתא. ופוסלין בסוכה משום אויר - כשיעור שאויר פוסל בה, דהיינו בשלשה טפחים, כדאמרינן לקמן בפירקין (דף יז.): 'אויר בשלשה'. ולא משערינן להו לפסול בשיעור שאר סכך פסול, דאוכל הראוי לקבל טומאה הוא, וסכך פסול אינו פוסל אלא בארבעה טפחים באמצע וארבע אמות מן הצד, אלא כי אויר דיינינן להו לחומרא ובשלשה".

ובפשטות משמע דרק מדרבנן נחשבים כאוויר לפסול בשלושה טפחים ולא בארבעה כסכך פסול, כמו הא דאין חוצצין דאינו אלא מדרבנן, כמבואר ברש"י. וכן כתב

מחשיבים את הירקות העומדים לפרוך וליפול לכשיתייבשו כאילו אינם.

והנה על פי יסוד זה, דהא דבעינן סוכה ראויה לשבעה הכוונה לראויה לדירה, אפשר לדחות את דברי המרחשת (סימן ט"ז). המרחשת רצה להוכיח דדין סוכה הראויה לשבעה נאמר רק ביחס לסכך ולא ביחס לדפנות, מהסוגייה בדף ז ע"א, ממנה עולה דמיגו דהווי דופן לעניין שבת, הוי דופן לעניין סוכה. ומבואר שם ברש"י דרק בשבת כשרה הסוכה ולא בחול. והרי זו סוכה שאינה ראויה לדירה כל שבעה, ועל כורחנו דדין סוכה ראויה לכל שבעה לא נאמר בדפנות.

אולם לפי דברינו, כאמור, אפשר לדחות את הוכחתו. דהנה בשבת (דף ז ע"ב) נאמר: "בית שאין בתוכו עשרה, וקריו משלימו לעשרה, על גגו מותר לטלטל בכולו, בתוכו אין מטלטלין בו אלא ד' אמות". ובחידושי הר"ן שם (ד"ה אילימא) כתב: "אבל בתוכו אין מטלטלין בו אלא בארבע אמות, משום דכיון דלא חזי לדירה אין המחיצות מועילות, אלא הרי הוא כמי שאין שם מחיצות". יוצא מדבריו שמחיצות של שבת חייבות להיות מחיצות של דירה.

והנה לפי מה שאמרנו דסוכה ראויה לשבעה הכוונה שראויה לדירה, וסוכה שאינה לדירה כל שבעה לאו שמה סוכה דלאו שמה דירה, ומאחר שראינו שבשבת לא סגי בדופן גרידא אלא יש צורך במחיצה של דירה, אם כן המיגו מחדש לנו שבשבת מיגו דהווי דופן לשבת ומותר לטלטל בתוכו, דנחשבת דירה, הווי נמי דופן לסוכה, כלומר, חל על זה בשבת שם דירה.

הרי על כורחנו מדובר בסוכה גדולה, שהרי בסוכה קטנה אין הבדל בין סכך פסול לאוויר ושניהם פוסלים בשלשה. רק בסוכה גדולה יש הבדל, דסכך פסול פוסל בארבעה ואוויר פוסל בשלשה. והנה הא דבסוכה גדולה אוויר פוסל בשלשה וסכך פסול בארבעה, מבואר בתוספות (דף יז ע"א ד"ה אוויר וברא"ש שם), דדווקא במהלך על פני כל הסוכה באופן שהאוויר או הפסול יחצוץ בין הדפנות, ולא יישאר משום צד ג' דפנות. לפי זה יוצא שהפסול יהיה בדפנות, שיחסרו דפנות לכשיבשו ויפרכו ויפלו, ובדפנות הרי לא בעינן ראויה לשבעה.

אך הרמ"א כתב בפירושו דגם בדפנות בעינן ראויה לשבעה, דכתב (סימן תר"ל סעיף א'): "מכל מקום לא יעשה הדפנות מדבר... שמתייבש תוך שבעה, ולא יהא בו שיעור מחיצה". ובאשר לראיה של הרש"ש אפשר לדחות, דרק באופן שבוודאי יפסל תוך שבעה נחשבת הסוכה לסוכה שאינה ראויה לשבעה, מה שאין כן במקום שאינו אלא ספק שמא תמות, ודאי שאין לפסול משום סוכה שאינה ראויה לשבעה.

ולפי זה חוזרת הקושייה, מדוע בירקות שעומדים ליפול לא תיפסל הסוכה מדאורייתא מדין סוכה שאינה ראויה לכל שבעה. ומשמע מכאן דסוכה שאינה ראויה לשבעה פסולה רק באופן שאינה ראויה לדירה. סוכה גדולה שיש בה אויר שלשה טפחים עדיין נחשבת ראויה לדירה, ולכן סוכה שיש בה ירקות שלשה טפחים ופחות מארבעה טפחים - דאם יש בה ארבעה טפחים פסולה מצד סכך פסול - נחשבת ראויה לשבעה וכשרה מן התורה. כל הפסול הוא רק מדרבנן, משום שאנו

ישנים תחתיהם. וכי תימא, אם מדובר לעניין ישנים, הרי הדין הוא שגם אוויר פחות מג' אין ישנים תחתיו, כדאיתא בגמרא (דף יט ע"א): "וזה מצטרף ואין ישנים תחתיו", כבר מובא בר"ן שם דמיירי באופן שיש בו כדי לישון, כלומר שראשו ורובו תחת האוויר.

לפי זה אפשר לומר, דסבירא לה לגמרא דדין ראוי לכל שבעה תלוי באפשרות קיום המצוה, ואף על פי כן אין לבוא מצד דין דאורייתא שאינה ראויה לכל שבעה, דאין אנו דנים על הכשר הסוכה אלא על דין ישנים תחתיו, ושם אפשר לומר דלא אוסרים לישון תחתיו מצד שאינו ראוי כל שבעה.

ח

והנה גם הר"ן מפרש דהא דפוסלין הירקות בסוכה בשלשה כאויר היינו מדרבנן, וז"ל: "אלא כאויר דיינין להו לחומרא, ואמרינן, מאי טעמא כיון דלכי יבשי פרכי ונפלי, כמאן דליתניהו דמו, פירוש, מתוך שהן דקות מאד. ומינה, דכל דבר העשוי להתיבש בתוך שבעה עד שתהא חמתו מרובה מצלתו, אף מעכשיו הוא פסול" (דף ז ע"א באלפס ד"ה גרסי).

והנה דבריו נראים תמוהים, איך הוכיח מסוגייה זו דדבר העשוי להתייבש תוך שבעה עד שתהא חמת הסוכה מרובה מצילתה פסול מעכשיו, הרי הגמרא עוסקת בדין דרבנן, בירקות מיוחדים שעם התייבשותם תיכף נופלים, ולכן אין חוצצים וכן נחשבים כאוויר דכמאן דליתנהו. ואין זה תלוי בדין שבעה, שהרי דין חציצה לא תלוי בשבעה, ואין להוכיח מכאן לגבי סכך שייפסל תוך שבעה משום שלא יהיה צל הסוכה מרובה מחמתה.

וצריך לומר דמה שכתב הר"ן "ומינה", אין כוונתו לומר שמן הסוגייה נלמד, אלא

ז

ונראה דאת הסוגייה הנ"ל (דף יג ע"א) אפשר אולי לבאר גם בדרך אחרת. דאיתא בגמרא (דף יז ע"א) דאוויר פוסל בשלושה וסכך פסול פוסל בארבעה, והיינו לפסול כל הסוכה באופן שמפסיקים בין הדפנות כמבואר שם בתוספות. אבל באופן שאין מהלכים על פני כל הסוכה ועדיין יישאר הכשר סוכה עם שלש דפנות, הסוכה כשרה גם במקום שאין לה שלש דפנות מדין פסול היוצא מן הסוכה, כמבואר בטור (סימן תרל"ב). וכתב שם עוד, דאם יש אוויר שלשה על שלשה או סכך פסול ארבעה על ארבעה, אף על פי שאינם פוסלים את הסוכה, מכל מקום ברור דאין ישנים תחתיהם, דאינם נכללים בהכשר הסוכה. לפי זה יש להסתפק בעניין סוכה שאינה ראויה לכל שבעה, לפי האופן שפירשנו, דהיינו, שאינה ראויה לקיים בה מצות סוכה מה הדין במקרה שאין חשש שהסוכה כולה תהיה פסולה, אלא שיש שם מקום של שלשה על שלשה שבו הסכך ייפול לגמרי ואי אפשר יהיה לישון תחתיו: האם גם שם נאמר שכבר מלכתחילה אין ישנים תחתיו, שהרי אותו מקום לא יהיה לו הכשר סוכה, או שמא סוכה שאינה ראויה לכל שבעה פסולה רק באופן שיחול פסול על הסוכה בכללותה, ולא באופן שרק חלק ממנה לא יכלל תוך שבעה של הכשר הסוכה.

ואם נאמר כך, אפשר לומר דהגמרא (דף יג ע"ב) לגבי ירקות לא מיירי באופן שהירקות ברוחב שלשה מהלכין על פני כל הסוכה, אלא מדובר בירקות שלשה על שלשה ובשאלה אם ישנים תחתיהם. דאם נחשבים כסכך פסול פחות מארבעה ישנים תחתיהם, ואם נחשוב אותם כאוויר, אם כן גם בשלשה אין

רוצה לומר שבהמשך ובדומה למה שמחמירין כאן להחשיב את הירקות כליתנהו, כמו כן נאמר דין דומה לגבי סכך שיתייבש. ועל פי זה אפשר להבין את הלבוש והפרי מגדים הנ"ל, שהבינו בר"ן דאין זה אלא חומרא דרבנן, כמו לגבי ירקות שדיינינן לחומרא. ועדיין צריך תלמוד.